

*Спеціалізованій вченій раді Д 35.154.01
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долишнього НАН України»*

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Буднікевич Ірини Михайлівни на дисертаційну роботу Лисяк Наталії
Михайлівни «Теоретико-методологічні засади інтегрованого розвитку
урбанізованих систем», представлену на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток
продуктивних сил і регіональна економіка**

Актуальність дисертаційного дослідження

В сучасних умовах урбанізація виступає як глобальний процес міграції сільського населення в міську місцевість, що у підсумку призводить до стрімкого зростання міст у їх демографічному та соціально-економічному аспекті. Активні процеси урбанізації мають як позитивні, так і негативні моменти. Позитивні моменти стосуються більш розвинутих та економічно успішних країн, та тих, які стали на шлях ефективного економічного розвитку. У країнах неблагополучних, де контроль урбанізації перебуває на низькому рівні або виходить з-під контролю держави, коли людина їде до міста без певного фінансового чи майнового ресурсу, лише як для виживання, процеси урбанізації швидше мають негативний характер. Тоді розвиток урбанізованої системи призупиняється внаслідок проблем дефіциту житла, перенаселення, безробіття, появи бідних кварталів, антисанітарії, поганого медичного забезпечення, неможливості отримати якісну освіту, культуру, а також знижується духовність, зростає злочинність. І це все на основі проблем з транспортними комунікаціями, мобільністю, нестачею якісної їжі та води, високим забруднення довкілля.

В умовах динамічних процесів урбанізації, адміністративної реформи в Україні постає низка проблем і завдань для покращення урбаністичної політики в державі, зокрема: реформування та розвитку систем громадського

транспорту, екологізації та гуманізації середовища, покращення умов і рівня життя населення. Особливо актуальною для вирішення є проблема формування фінансової основи міст, ефективних зв'язків між містами та оточенням, досягнення фінансово-економічних ефектів від їх поєднання у спільні соціально-економічні та просторові структури.

Тому з огляду на це, дисертаційна робота Лисяк Наталії Михайлівни, що присвячена вирішенню важливої науково-практичної проблеми щодо обґрунтування теоретико-методологічних та науково-методичних засад щодо інтегрованого розвитку урбанізованих систем, безперечно, актуальною і своєчасною.

Підтвердженням актуальності дисертаційної роботи її безпосередній зв'язок із основними напрямками та темами наукових досліджень Національного університету «Львівська політехніка», зокрема з темою «Соціально-економічний розвиток територій на інноваційних засадах (номер державної реєстрації 0120U101514), в межах якої авторкою розроблено методологічні положення та практичні рекомендації щодо напрямів соціально-економічного розвитку великих міст України»; «Проблеми формування ефективної моделі господарської системи в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0114U001236), у межах якої авторка надала аналітичні дослідження та практичні рекомендації щодо формування житлової політики у великих містах України; «Актуальні проблеми економіки і маркетингу, формування ефективної моделі господарської системи в умовах євроінтеграційних перетворень» (номер державної реєстрації 0120U100957), у межах якої авторкою надано рекомендації щодо методичних підходів до проведення маркетингових досліджень в урбаністичному середовищі, вивчення громадської думки стосовно змін у містах; «Дослідження теоретичних та прикладних аспектів соціально-гуманітарного розвитку України» (номер державної реєстрації 0114U005245), де внесок авторки полягає в дослідженнях суспільного потенціалу в просторовій організації міст та їхнього розвитку; та ДУ

«Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України»: «Подолання ексклюзивності регулювання соціально-економічного розвитку регіону» (номер державної реєстрації 0119U002012), у межах якої авторка обґрунтувала теоретико-методологічні та практичні рекомендації щодо просторової ексклюзивності міст та механізмів її подолання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність та новизна

Наукові положення дисертаційної роботи, її висновки, рекомендації є достатньо обґрунтованими. Мета, завдання, об'єкт, предмет сформовані згідно з вимогами і проблематикою роботи. Вони є чітко узгодженими між собою.

Робота за своєю структурою і змістом є цілісним дослідженням, яке здійснене за логічною структурою формування теоретико-методологічних та науково-методичних засад і практичних рекомендацій щодо інтегрованого розвитку урбанізованих систем. Усі наукові результати, викладені у дисертації, отримані автором особисто.

Наукова новизна викладених результаті дисертаційної роботи Лисяк Наталії Михайлівни полягають у наступному:

- запропоновано концепцію інтегрованого розвитку урбанізованих систем, яка характеризує процес розробки та реалізації стратегічної політики розвитку міст шляхом синхронізації управлінських рішень щодо організації їхньої життєдіяльності, врахування інваріантності людиноцентричного підходу до визначення стратегічних цілей розвитку міст тощо;
- розроблено структурно-логічну модель урбанізованих систем, що відображає використання сучасних підходів до просторової організації та розвитку території міст, передбачає капіталізацію потенціалу територій шляхом досягнення синергетичного ефекту від взаємодії соціально-економічної та просторової політики, а також оптимізації функціонально-просторової структури міст;

- запропоновано методичний підхід до аналізу та оцінювання стану урбанізованої системи, який передбачає: структуризацію системи в розрізі детермінант; виявлення кількісних і якісних залежностей між соціально-економічними та просторовими характеристиками; визначення груп показників оцінки їхнього потенціалу; виявлення неузгодженості та конфліктів у системі;
- розкрито наукові положення щодо інтегрованого розвитку урбанізованих систем, які ґрунтуються на міждисциплінарному підході, що передбачає синтез та інтеграцію теоретичних положень економічних і урбаністичних теорій;
- запропоновано трактування сутності категорії «інтегрований розвиток урбанізованих систем», який охоплює процеси досягнення довгострокових цілей у сфері підвищення комфортності життя, просторової організації, доступності, збереження навколишнього середовища, забезпечення участі громади та прозорості діяльності влади як умови забезпечення розвитку урбанізованих систем;
- здійснено інтерпретацію принципів інтегрованого розвитку урбанізованих систем: підвищення універсальності, оптимізації відносин міст і приміських територій, соціально-економічної і містобудівної узгодженості, проблемно-пріоритетної орієнтованості, гнучкості, інтегральної ефективності тощо;
- обґрунтовано етапи еволюційних змін, типів і ознак урбанізаційних процесів із урахуванням економічних, технологічних, екологічних та соціальних критеріїв, що дало змогу розглядати їх як багатоаспектний процес, визначити особливості національної урбанізації, сформулювати завдання, що потребують вирішення в контексті забезпечення інтегрованого розвитку міських систем;
- розкрито наукові підходи до формування цілей і пріоритетів розвитку урбанізованих систем, які базуються на функціональному підході до виявлення ключових проблемних та пріоритетних соціальних,

економічних, екологічних і просторових цілей розвитку урбанізованих систем та вибору засобів їхнього досягнення;

- розвинуто методичний підхід до визначення інтегрального індексу розвитку урбанізованих систем, що базується на врахуванні таких часткових показників, як демографічна стабільність; стан розвитку ринку праці та сфери освіти; розвиток екологічно орієнтованої території, економічний розвиток;
- обґрунтовано підходи до функціонально-планувальної організації території урбанізованої системи, що на відміну від традиційної моделі планувальної організації, передбачає розподіл території міст за функціональною ознакою із урахуванням параметрів щільності забудови, потенційного попиту інвесторів на земельні ділянки, інфраструктурного забезпечення, суспільно-громадських потреб населення.

Аналіз змісту дисертаційної роботи, наведених у ній статистичних даних і розрахунків дозволяє зробити висновок про обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації. Запропоновані теоретико-методологічні та науково-методичні засади і практичних рекомендацій щодо інтегрованого розвитку урбанізованих систем.

Не викликає сумніву достовірність наукових висновків, отриманих теоретичних узагальнень, методичних підходів, оскільки в основу наукового дослідження покладено праці вітчизняних та зарубіжних економістів, а також законодавчі і нормативно-правові документи, що регламентують питання розвитку урбанізованих систем. Основні положення роботи базуються на використанні: матеріалів всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій; звітів й аналітичних публікацій міжнародних економічних організацій та глобальних проєктів (Організації Об'єднаних Націй, Світового банку, Світового економічного форуму); матеріалів Генеральної схеми планування території України, генеральні плани та

програми соціально-економічного розвитку міст України; статистичних й інформаційних матеріалах Статистичного офісу Європейського Союзу, Державної служби статистики України, Міністерства розвитку громад та територій України, а також результатів власних досліджень автора.

У дослідженні використано 328 літературних джерел, що свідчить про широке дослідження і опрацювання наукової літератури по даній тематиці.

Наведені здобувачем наукові результати та висновки дисертаційної роботи характеризуються належним рівнем обґрунтованості, що забезпечено використанням сучасних методів наукових досліджень, зокрема абстрактно логічний, теоретичного узагальнення, порівняння, історичний та логічний, систематизації та групування, графічний, аналізу та синтезу, економіко-статистичного аналізу, програмно-цільового, побудови алгоритму.

Представлені результати дозволяють висловити позитивний висновок стосовно наукового рівня, достовірності подання в дисертації матеріалу, теоретичних обґрунтувань і аргументації всіх положень, які висунуто до захисту, практичного значення висновків і рекомендацій, що впливають із дисертації.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Незважаючи на ґрунтовно представлені результати дисертаційна робота має певні дискусійні моменти:

1. У дисертації в першому розділі «Наукові засади інтегрованого розвитку урбанізованих систем» (с. 33-92), здобувачка аналізує низку питань пов'язаних з міждисциплінарним підходом до досліджуваного питання, характеризує основні особливості процесів урбанізації та виділяє інституційно-організаційне забезпечення інтегрованого розвитку. Однак мало приділено увагу міжнародному досвіду, особливо досвіду країн Східної Європи, щодо аналізованого питання, а така конкретизація дозволила б поглибити результати дослідження і виділити основні напрями розвитку урбанізованих систем в Україні, визначити помилки та невдалі рішення.

2. На с. 58 дисертації дисертанткою визначено завдання і пріоритети інтегрованого розвитку урбанізованих систем (табл. 1.2), що на наш погляд є дещо фрагментарними. Зокрема вважаємо, що сьогодні до завдань екологічного напрямку належить не тільки збереження природних ресурсів при розширенні агломерацій, але й утилізація відходів, викид шкідливих речовин, все, що пов'язане «вуглецевий слідом» – викидом усіх парникових газів, які утворились (прямо та опосередковано) внаслідок діяльності. Розкриття цих проблем у підсумку дозволило б визначити основні прогалини в законодавчій базі та запропонувати шляхи їх усунення. Відсутність екологічної складової стосується також і рис. 1.3. «Структурно-логічна модель урбанізованої системи» на с. 68 дисертації. У п.2.3, серед детермінант інтегрованого розвитку (с.149), місце екологічних чинників не виділене в окрему групу, і не включені окремою підгрупою в інші детермінанти. Лише в табл.3.1 екологічні чинники, екологічний ефект, екологічні впливи увійшли в перелік основних складників потенціалу урбанізованої системи. В п.5.1. на рис. 5.1 ризики пов'язані з відходами та викидами не візуалізовані серед напрямків політики екологізації у розвитку урбанізованих систем, хоча автор в тексті дисертації на цьому наголошує (с.310).

3. На рис. 3.1 «Структурна схема дослідження інтегрованого розвитку урбанізованих систем і підходів для його регулювання» с. 181 дисертації запропоновано три основні блок-схеми представленою дослідження та побудовано своєрідний алгоритм його реалізації із застосуванням прописаних методів. Однак, у роботі залишається незрозумілим, що авторка розуміє під дисфункціями регулювання в інтегрованому розвитку урбанізованих систем.

4. Автор підняв актуальне глобальне питання старіння населення (с.179), однак пов'язав його зі «зростанням бюджетних видатків на охорону здоров'я, пенсійним забезпеченням, соціальним захистом людей старшого віку і забезпечення їм довготривалого догляду». На наш погляд, цю проблему потрібно розглядати не як «відволікання» інвестиційних коштів, а як

формування нових напрямків інвестування та розвитку урбанізованих систем, напрямків соціалізації тих, хто вийшов на пенсію, їх інтеграції в спільноту нових поколінь, напрямків продовження трудової активності, напрямків отримання нових знань, напрямків укріплення здоров'я і т.д.

5. Питання 4.1 дисертації, присвячено аналізу реалізації цілей і пріоритетів у стратегіях та програмах соціально-економічного розвитку урбанізованих систем (с. 222-245) і носить більше аналітичний характер. Вважаємо, що в ньому більшої уваги потрібно було приділити синхронізації цілей і пріоритетів між різними державними програмами та стратегіями, а саме в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр., Цілями сталого розвитку України на період до 2030 р., регіональними стратегіями розвитку тощо.

6. Автор підняв важливе питання пов'язане з тим, що стратегії соціально-економічного розвитку міст часто розробляються вузьким колом експертів (у т.ч.закордонних) і використовують привнесені ззовні підходи до управління містами без адаптації до місцевих умов (с.282), що приводить до обґрунтування помилкових стратегій і неправильних рішень щодо розвитку урбанізованих систем. На наш погляд, в 5 розділі цю тему потрібно було розвинути, проаналізувати склад Робочих груп та сформувані пропозиції щодо критеріїв вибору експертів та компетенцій, якими вони повинні володіти. Також важливо було в п.5.1, серед принципів концепції інтегрованого розвитку урбанізованих систем, розвинути питання асиметрії викликані надмірною бюрократизацією, тривалістю узгоджувальних процедур та динамічністю процесів в містах (питання підняте автором в п.4.3).

7. Дещо спірними на рис. 5.3 «Алгоритм застосування функціонально-просторової моделі урбанізованої системи» є відображені завдання (с. 318), оскільки вони не характеризують одне з основних завдань процесу розвитку урбанізованих систем, а саме створення якісних умов щодо підвищення рівня життя населення урбанізованої території.

8. Автор не розглянув загрози деурбанізації зумовленої пандемією та карантинними обмеженнями, що вже змінює регіональні ринки житлової нерухомості та ринки праці, змінює акценти та критерії вибору середовища проживання новими поколіннями споживачів, зумовило децентралізацію життєво важливих сервісів, зокрема сфери послуг, підвищило вимоги до поставок та запасів життєво необхідних товарів. Рекомендуємо автору в подальших дослідженнях запропонувати системні зміни до міської політики, акцентувати увагу на важливості міських інновацій та потенціалі міст за допомогою місцевих ініціатив і здатності реагування, розробляти механізми швидкої адаптації урбанізованих систем, нові системи і підходи.

9. В цілому підтримуючи пропозиції автора сформовані в п.5.3., відзначимо, що кожна урбанізована система є унікальною, а підходи до її структуризації, формалізації, функціонування та розвитку повинні бути гнучкими та модульними, тому автору необхідно продовжувати свої наукові пошуки в даному напрямку для побудови декількох рамкових моделей інтегрованого розвитку урбанізованих систем.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дисертаційного дослідження.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи

Суть теоретичного й практичного значення виконаного дослідження полягає в розробці нових і вдосконаленні наявних теоретико-методологічних засад та науково-практичних підходів щодо інтегрованого розвитку урбанізованих систем, що є важливим внеском в економічну науку і дозволило Лисяк Н.М. оригінальні пропозиції до вирішення досліджуваної наукової проблеми.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні матеріали й теоретичні положення роботи доведено до рівня конкретних пропозицій, які можна використовувати в діяльності органів місцевого

самоврядування, а також у науковому й освітньому процесі закладів вищої освіти та наукових установ для розробки й впровадження навчальних програм та планів підвищення кваліфікації, підготовки, перепідготовки економістів.

Наукові результати дисертаційної роботи знайшли практичне застосування в роботі центральних і регіональних органів влади, зокрема: Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (довідка № 2852-06/16183-07 від 15.03.2021 р.); Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 1-52/233 від 13.05.2021 р.); Червоноградської районної державної адміністрації Львівської області (довідка № 81-346 від 08.05.2021 р.); Львівської міської ради (довідка № 23-вих-40327 від 17.05.2021 р.); ГО «Асоціація міст України - Львівська філія» (довідка № 38 від 07.07.2021 р.); ГО «Миколаївський обласний фонд розвитку і підтримки громадських ініціатив» (довідка № 45 від 06.04.2021р.).

Також результати дисертаційної роботи апробовані у навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка» при розробці методичного забезпечення низки курсів кафедри економіки і маркетингу: «Регіональна економіка», «Макроекономіка», «Економічна теорія», при розробленні освітньої програми «Маркетинг територій» для освітнього рівня «Магістр» (довідка № 748 від 01.04.2021 р.).

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

За результатами дослідження опубліковано 48 наукових працях, серед яких: 4 колективні монографії; 27 статей у наукових фахових виданнях України (з них 8 у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, у т. ч. 1 - у базу Scopus), 5 статей у наукових періодичних виданнях інших держав (у т.ч. 2 статті у виданнях, включених до міжнародної наукометричної бази Scopus), 12 публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Загальний обсяг опублікованих праць становить 38,6

д. а., з них особисто здобувачу належить 21,4 д.а.

Кількість наукових праць, узгодження їхнього змісту і назв з проблематикою дисертаційного дослідження відповідають встановленим вимогам. Публікації відображають результати досліджень за усіма розділами дисертації у розрізі спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

В авторефераті дисертації розкрито актуальність обраної теми, наукову новизну розробок, висновки та рекомендації автора. Він є ідентичним дисертації за структурою та змістом, та не містить інформації, яка відсутня у дисертаційній роботі.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

За структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає вимогам, встановленим МОН України до докторських дисертацій. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 440 сторінок. Основний зміст викладено на 365 сторінках. Робота містить 31 таблицю, 70 рисунків. Список використаних джерел включає 328 найменувань.

Загальний висновок

Дисертація Лисяк Наталія Михайлівна є самостійною, цілісною і завершеною роботою. Її результати спрямовані на вирішення актуальної проблеми – розроблення теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо інтегрованого розвитку урбанізованих систем.

Дисертаційна робота має всі необхідні атрибути наукового дослідження на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Тема

дослідження є актуальною та своєчасною. Виконання роботи здійснювалось з використанням багатьох методів наукового дослідження. Усі положення, винесені на захист, мають наукову новизну. Автореферат і публікації відображають основний зміст дисертації. Тема, положення, результати дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Це дає підстави зробити висновок, що дисертаційна робота на тему «Теоретико-методологічні засади інтегрованого розвитку урбанізованих систем» за своїм змістом і фаховим спрямуванням відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук (пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами і доповненнями), внесеними Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор – Лисяк Наталія Михайлівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор, завідувач
кафедри маркетингу, інновацій та регіонального
розвитку Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
Міністерства освіти і науки України

I.M. Буднікевич

Підпис *Буднікевич І.М.* засвідчую
Начальник відділу кадрів Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича
" 09 " 2024 р.

